

“ILMIY TAFAKKUR VA ZAMONAVIY TADQIQOTLAR: MUAMMOLAR, YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR” MAVZUSIDAGI RESPUBLIKA ILMIY KONFERENSIYASI
Qabul qilindi: 15-sentabr 2026-yil • Ma’qullandi: 22-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 30-oktabr 2026-yil

O‘ZBEKISTONDA RAQAMLI HUQUQLAR: MUAMMOLAR VA HUQUQIY ISLOHOTLAR

ЦИФРОВЫЕ ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ

DIGITAL RIGHTS IN UZBEKISTAN: CHALLENGES AND LEGAL REFORMS

Nurnigor Sayfiyeva Avaz qizi
talaba; Toshkent davlat yuridik universiteti, Toshkent, O‘zbekiston
sayfiyevanurnigor4@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O‘zbekistonda raqamli huquqlarning — shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish, so‘z erkinligi va axborotga kirish, internetdan foydalanish huquqlarining — huquqiy kafolatlari, amaliy muammolari va islohot yo‘nalishlari tahlil qilinadi. Tadqiqot doktrinal-huquqiy, qiyosiy-huquqiy va kontent-tahlil usullariga tayanadi: 2023-yilgi Konstitutsiya, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi (2019) va “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi (2022) qonunlar, 2026-yildagi qonunchilik o‘zgarishlari hamda Freedom House “Freedom on the Net” hisobotlari o‘rganildi. Natijalar konstitutsiyaviy darajada raqamli huquqlar kafolatlari sezilarli kuchayganini, biroq amaliyotda ma’lumotlarni lokalizatsiya qilish talabi bilan bog‘liq platformalarni bloklash (2021), internetga kirishni cheklash (2022), onlayn ifoda uchun javobgarlikning kengayishi va nazorat organlarining mustaqilligi yetarli emasligi kabi muammolar saqlanib qolayotganini ko‘rsatdi. 2026-yilda shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risidagi qonunning liberallashtirilishi ijobiy qadam hisoblanadi, biroq uni mustaqil nazorat organi, mutanosiblik testi va shaffoflik mexanizmlari bilan to‘ldirish zarur. Maqola yakunida qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: raqamli huquqlar; shaxsga doir ma’lumotlar; maxfiylik; so‘z erkinligi; ma’lumotlarni lokalizatsiya qilish; kiberxavfsizlik; O‘zbekiston.

Аннотация. В статье анализируются правовые гарантии, практические проблемы и направления реформ в сфере цифровых прав в Узбекистане: права на неприкосновенность частной жизни и защиту персональных данных, свободы выражения мнения и доступа к информации, права на пользование интернетом. Исследование опирается на доктринальный, сравнительно-правовой методы и контент-анализ: изучены Конституция 2023 г., законы «О персональных данных» (2019) и «О кибербезопасности» (2022), законодательные изменения 2026 г., а также доклады Freedom House «Freedom on the Net». Результаты показывают, что на конституционном уровне гарантии цифровых прав существенно усилены, однако на практике сохраняются проблемы: блокировки платформ в связи с требованием локализации данных (2021 г.), ограничение доступа к интернету (2022 г.), расширение ответственности за онлайн-высказывания и недостаточная независимость контролирующих органов. Либерализация закона о персональных данных в 2026 г. является позитивным шагом, который необходимо дополнить независимым надзорным органом, тестом на соразмерность и механизмами прозрачности. В заключение предложены рекомендации по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: цифровые права; персональные данные; конфиденциальность; свобода выражения мнения; локализация данных; кибербезопасность; Узбекистан.

Abstract. The article examines the legal guarantees, practical challenges and reform trajectories of digital rights in Uzbekistan, including the right to privacy and personal data protection, freedom of expression and access to information, and the right to use the Internet. The study applies doctrinal legal analysis, comparative legal analysis and content analysis, drawing on the 2023 Constitution, the Law on Personal Data (2019), the Law on Cybersecurity (2022), the legislative amendments of 2026 and Freedom House’s Freedom on the Net reports. The findings show that constitutional guarantees of digital rights have been substantially strengthened, yet practical problems persist: the blocking of platforms

linked to data localization requirements (2021), restrictions on Internet access (2022), expanding liability for online speech, and insufficient independence of oversight bodies. The 2026 liberalization of the personal data law is a positive step, but it should be complemented by an independent supervisory authority, a proportionality test and transparency mechanisms. The article concludes with proposals for improving the legislation.

Keywords: digital rights; personal data; privacy; freedom of expression; data localization; cybersecurity; Uzbekistan.

1. Kirish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi inson huquqlari sohasida yangi muammolarni keltirib chiqardi: shaxsga doir ma’lumotlarni ommaviy to‘plash, platformalar orqali ifoda erkinligini tartibga solish va internetga kirish imkoniyatining o‘zi alohida huquqiy himoyani talab qilmoqda. BMT Inson huquqlari kengashi oflayn muhitda himoya qilinadigan huquqlar onlayn muhitda ham xuddi shunday himoyalanishi lozimligini ta’kidlagan [7]. Aynan shu yondashuv “raqamli huquqlar” tushunchasining asosini tashkil etadi: bu yangi huquqlar to‘plami emas, balki mavjud inson huquqlarining — shaxsiy hayot daxlsizligi (Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktning 17-moddasi), fikr va ifoda erkinligi, axborotga kirish (19-modda) — raqamli muhitdagi namoyon bo‘lishidir [5].

O‘zbekistonda raqamlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishiga aylangan. 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmon bilan “Raqamli O‘zbekiston–2030” strategiyasi tasdiqlandi [4]; BMTning elektron hukumatni rivojlantirish indeksida mamlakat 2020-yildagi 87-o‘rindan 2024-yilda 63-o‘ringa ko‘tarilgani qayd etiladi [20]. 2023-yil 1-mayda kuchga kirgan Konstitutsiyaning yangi tahriri shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish huquqini va davlatning internetdan foydalanish uchun sharoit yaratish majburiyatini bevosita mustahkamladi [1; 24]. Shu bilan birga, xalqaro monitoring hisobotlari O‘zbekistonda internet erkinligi “erkin emas” toifasida qolayotganini ko‘rsatadi [17]. Demak, tez raqamlashtirish va huquqiy kafolatlarning amaldagi samaradorligi o‘rtasida tafovut mavjudligi taxmin qilinadi.

Shaxsiy hayot huquqining nazariy asoslari S. Uorren va L. Brandeysning 1890-yilgi klassik maqolasiga borib taqaladi [10]; D. Solove maxfiylikni yagona ta’rifga emas, o‘zaro bog‘liq zararlar taksonomiyasiga tayanib tahlil qilishni taklif etadi [11]. G. Grinlif Osiyo mamlakatlaridagi ma’lumotlar himoyasi qonunchiligini qiyosiy o‘rgangan [12]; A. Bredford Yevropa Ittifoqining GDPR modeli global ta’sirini (“Bryussel ta’siri”) asoslaydi [13]; A. Chander va U. Le esa ma’lumotlarni lokalizatsiya qilish siyosatini “ma’lumotlar millatchiligi” sifatida tanqidiy tahlil qiladi [14]. O‘zbekistonga oid so‘nggi ilmiy ishlarda M. Makhkamova shaxsga doir ma’lumotlar qonunchiligini xalqaro standartlar bilan qiyosiy tahlil qilib, qonun va Konstitutsiya ma’lumotlar subyektining asosiy huquqlarini rasman mustahkamlaganini, shu bilan birga lokalizatsiya talablari kabi o‘ziga xos jihatlar mavjudligini qayd etadi [15]; Z. Samigjonova esa internetda shaxsiy va siyosiy huquqlar himoyasini Konstitutsiya va xalqaro standartlar nuqtayi nazaridan ko‘rib chiqadi [16].

Biroq 2026-yilda “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunga kiritilgan o‘zgartirishlar hamda onlayn muhitdagi huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni kengaytirishga qaratilgan tashabbuslar ilmiy adabiyotda hali yetarlicha tahlil qilinmagan. Mavjud tadqiqotlar asosan normativ jihatga e’tibor qaratadi; normativ asos bilan amaliyot o‘rtasidagi tafovut esa kamroq o‘rganilgan. Mazkur maqola shu bilimdagi bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

Tadqiqot maqsadi — O‘zbekistonda raqamli huquqlarning huquqiy kafolatlarini, amaliy muammolarini va 2026-yil holatidagi islohotlarni tizimli baholash hamda qonunchilikni takomillashtirish yo‘nalishlarini asoslashdir. **Vazifalar:** (1) konstitutsiyaviy va sohaviy huquqiy asosni aniqlash; (2) amaliyotdagi asosiy muammolarni aniqlash; (3) 2026-yilgi islohotlarni xalqaro standartlar bilan solishtirish; (4) takliflar ishlab chiqish. **Ishchi gipoteza:** O‘zbekistonda raqamli huquqlarning normativ asosi sezilarli kuchaygan, ammo institutsional mustaqillik, mutanosiblik va shaffoflik kafolatlari ortda qolmoqda.

2. Metodlar

Tadqiqot sifat yondashuviga asoslangan bo‘lib, quyidagi usullar birgalikda qo‘llanildi. Birinchidan, doktrinal-huquqiy tahlil orqali Konstitutsiya, qonunlar va Prezident farmonlari matnlari o‘rganildi. Ikkinchidan, qiyosiy-huquqiy usul bilan milliy normalar BMT Inson

huquqlari qo‘mitasining 34-sonli Umumiy izohi [6], GDPR [8] va Yevropa Kengashining modernizatsiya qilingan 108-Konvensiyasi (108+) [9] standartlari bilan solishtirildi. Uchinchidan, kontent-tahlil usuli bilan Freedom House “Freedom on the Net” hisobotlaridagi indikatorlar va keltirilgan faktlar tahlil qilindi [17–19]. To‘rtinchidan, voqealarning xronologik tahlili orqali 2019–2026-yillardagi qonunchilik va amaliyot o‘zgarishlari ketma-ketligi tiklandi.

Manbalar uch guruhga ajratildi: (a) birlamchi huquqiy manbalar (Konstitutsiya, qonunlar, farmonlar) [1–4]; (b) ikkilamchi ilmiy va analitik manbalar (ilmiy maqolalar, monografiyalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari) [10–23]; (c) qonunchilik jarayonining faktlarini tasdiqlash uchun ommaviy axborot vositalari xabarlari [24–35]. Uchinchi guruh manbalar faqat sanalar va qonun loyihalarining holatini aniqlash uchun ishlatildi, baho va xulosalar esa birinchi va ikkinchi guruh manbalariga asoslandi. Barcha onlayn manbalarga 2026-yil 22-oktabr holatida murojaat qilindi.

Tadqiqotning cheklovlari: 2026-yilgi o‘zgartirishlarning rasmiy matni to‘liq tahlil qilinmadi — ular haqidagi ma’lumotlar asosan ommaviy axborot vositalari xabarlariga tayanadi; qonun loyihalarining holati tez o‘zgarishi mumkin; amaliy qo‘llash bo‘yicha rasmiy statistika cheklangan, shu sababli raqamlar xalqaro hisobotlardan olindi. Mualliflik tomonidan empirik so‘rov o‘tkazilmadi.

3. Natijalar

3.1. Konstitutsiyaviy kafolatlar

Konstitutsiyaning 31-moddasi har kimning shaxsiy hayoti, shaxsiy va oilaviy sirlari daxlsizligini, yozishmalar, telefon so‘zlashuvlari, pochta va elektron aloqa sirini kafolatlaydi; aloqa sirini cheklash faqat qonunga muvofiq va sud qarori asosida mumkin. Shuningdek, har kim o‘z shaxsga doir ma’lumotlarini himoya qilish, noto‘g‘ri ma’lumotlarni tuzatish hamda qonunga xilof ravishda yoki huquqiy asosi qolmagan holda to‘plangan ma’lumotlarni yo‘q qilishni talab qilish huquqiga ega [1]. 33-modda fikr, so‘z va e’tiqod erkinligini, axborotni izlash, olish va tarqatish huquqini kafolatlaydi hamda davlatga internet global axborot tarmog‘idan foydalanish uchun sharoit yaratish vazifasini yuklaydi; bu huquqlarni cheklash faqat qonunga muvofiq va konstitutsiyaviy tuzum, sog‘liq, axloq,

boshqalarning huquq va erkinliklari, jamoat xavfsizligi va tartibini himoya qilish uchun zarur doirada mumkin [1]. 34-modda davlat organlariga shaxsning huquq va manfaatlariga taalluqli hujjat va materiallar bilan tanishish imkonini berishni majburiy qiladi [1].

Umumiy kafolatlar sifatida 20-modda inson huquq va erkinliklarining bevosita amal qilishini, shaxsga nisbatan qo‘llaniladigan huquqiy ta’sir choralarining mutanosiblik tamoyiliga asoslanishini hamda shaxs va davlat o‘rtasidagi munosabatlarda qonunchilikdagi ziddiyat va noaniqliklarning shaxs foydasiga talqin qilinishini belgilaydi [1]. Mazkur normalar raqamli huquqlar uchun asosiy mezon bo‘lib xizmat qiladi: har qanday cheklov qonuniy, zarur va mutanosib bo‘lishi shart.

3.2. Sohaviy qonunchilik va uning evolyutsiyasi

Raqamli huquqlarni tartibga soluvchi huquqiy baza bosqichma-bosqich shakllangan (1-jadval). 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son Qonun ma’lumotlarni qayta ishlashning asosiy huquqiy asosi sifatida subyektning roziligini belgilab, uni uchinchi shaxslarga uzatish va chegaradan oshirib yuborish uchun ham zaruriy shart sifatida ko‘rsatadi [2; 23]. 2021-yil 16-apreldan kuchga kirgan o‘zgartirishlar bilan 27-1-modda joriy etilib, O‘zbekiston fuqarolarining ma’lumotlarini mamlakat hududida joylashgan texnik vositalarda to‘plash va saqlash hamda bazalarni davlat reyestrida ro‘yxatdan o‘tkazish majburiyati belgilandi [22]. 2022-yil 15-apreldagi “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun 40 moddadan iborat bo‘lib, vakolatli organ sifatida Davlat xavfsizlik xizmatini belgilaydi va muhim axborot infratuzilmasi tushunchasini kiritadi [3; 21].

1-jadval. Raqamli huquqlarga taalluqli asosiy huquqiy hujjatlar va voqealar xronologiyasi

Sana	Hujjat / voqea	Mazmuni va ahamiyati
2019-yil 2-iyul	“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun (O‘RQ-547)	Ma’lumotlarni qayta ishlashning yagona huquqiy asosi; rozilik asosiy asos sifatida belgilandi [2; 23]
2020-yil 5-oktabr	PF-6079-son Farmon, “Raqamli O‘zbekiston–2030” strategiyasi	Raqamlashtirish strategiyasi va yo‘l xaritasi [4]
2021-yil 16-aprel	Qonunga 27-1-modda (lokalizatsiya) kiritilishi	Fuqarolar ma’lumotlarini mamlakat ichida saqlash va bazalarni ro‘yxatdan o‘tkazish majburiyati [22]
2022-yil 15-aprel	“Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonun (O‘RQ-764)	40 modda; vakolatli organ — DXX; muhim axborot infratuzilmasi; 2022-yil 17-iyuldan kuchga kirgan [3; 21]
2023-yil 1-may	Konstitutsiyaning yangi tahriri	31-modda (shaxsga doir ma’lumotlar), 33-modda (internetga kirish sharoitlari) [1; 24]

3.3. Amaliyotdagi asosiy muammolar

(a) Lokalizatsiya va platformalarni bloklash. 27-1-modda amalda xorijiy platformalarga nisbatan bloklash asosi bo‘lib xizmat qildi. Freedom House ma’lumotlariga ko‘ra, 2021-yil iyulida O‘zkomnazorat Skype, Twitter, TikTok, VKontakte va WeChat’ga kirishni cheklagan; 2021-yil 3-noyabrda Facebook, Instagram, Telegram, YouTube va boshqa platformalar ham bloklanib, shu kuni tiklangan; OONI ma’lumotlariga ko‘ra Signal 2021-yil aprel–sentabr oralig‘ida bloklangan [19]. Iqtisodiy jihatdan lokalizatsiya talabi xalqaro to‘lov tizimlarining bozorga kirishini cheklagani qayd etiladi: Apple Pay va Google Pay’ni joriy etish masalasi qonunchilik o‘zgarishi bilan bog‘lab muhokama qilindi [28; 34]. 2025-yil iyulida Toshkentda o‘tgan muhokamada mutaxassislar 27-1-moddaning innovatsiyalarga to‘siq bo‘layotganini, masalan, karta rekvizitlarini tokenizatsiya qilishda xorijiy kompaniya ma’lumotlar operatoriga aylanishi-aylanmasligi borasida noaniqlik mavjudligini ta’kidlagan; ba’zi ishtirokchilar moddani to‘liq bekor qilishni qo‘llab-quvvatlagan [29].

(b) Internetga kirishni cheklash. 2022-yil iyun–iyul oylarida Qoraqalpog‘istonda konstitutsiyaviy o‘zgarishlarga qarshi norozilik paytida mobil va statsionar internetga kirish cheklangani, jurnalist va faollar hibsga olingani Freedom House tomonidan qayd etilgan [18]. Bunday choralar 33-moddadagi “qonunga muvofiqlik” va 20-moddadagi mutanosiblik talablariga javob berishi masalasi alohida baholashni talab qiladi.

(c) Onlayn ifoda va javobgarlik. Freedom on the Net 2025 ma’lumotlariga ko‘ra, 2024-yilning dastlabki 10 oyida ma’muriy kodeks bo‘yicha tuhmat va haqorat uchun 30 mingdan ortiq shaxs javobgarlikka tortilgan, xabar qilinishicha ularning 200 dan ortig‘i qamoqqa joylashtirilgan; Oliy sud e’loniga ko‘ra, ekstremizm va terrorizmni targ‘ib qiluvchi deb topilgan onlayn materiallar soni 2024-yil yanvaridagi 800 tadan 2025-yil yanvarida 1389 taga oshgan [17]. Xuddi shu hisobotda 2025-yil aprelida Nukus sudi Telegramda video tarqatgani uchun fuqarolardan birini 2 yil 3 oy ozodlikdan mahrum etgani keltiriladi [17]. 2020-yilda tuhmat va haqorat uchun ozodlikdan mahrum qilishni jinoyat qonunidan chiqarishni nazarda tutuvchi loyiha Qonunchilik palatasida ko‘rib chiqilgan edi [35]; keyingi yillarda esa asosiy vosita sifatida ma’muriy javobgarlik amalda keng qo‘llanilgani ko‘zga tashlanadi. 2026-yil martida Qonunchilik palatasi onlayn haqorat, o‘z huquqbuzarliklarini tasvirga olib tarqatish va chet eldagi harbiy mojarolarda ishtirok etishni targ‘ib qilish uchun ma’muriy javobgarlik joriy etuvchi qonun loyihasini qabul qilib, Senatga yo‘naltirdi; loyihada bunday ishlar bo‘yicha yarashuv imkoniyati olib tashlangani aytiladi [31; 32]. Loyihaning yakuniy qabul qilinganligi haqidagi ma’lumotni tadqiqot davomida tasdiqlay olmadik, shu sababli uning holatini lex.uz orqali tekshirish tavsiya etiladi.

(d) Institutsional kafolatlar. Freedom House baholashiga ko‘ra, O‘zbekistonning 2025-yilgi internet erkinligi ko‘rsatkichi 100 balldan 29 ni (2024-yilda 27) tashkil etib, “erkin emas” toifasiga kiradi [17]. 2-jadvalda umumiy va tanlangan indikatorlar keltirilgan. Eng past baholar tartibga soluvchi organlarning mustaqilligi, cheklovlarning shaffofligi va mutanosibligi, konstitutsiyaviy-huquqiy himoya hamda xizmat ko‘rsatuvchilar tomonidan ma’lumotlar yig‘ilishi bo‘yicha berilgan.

2-jadval. Freedom on the Net 2025: O‘zbekiston (ball / maksimal ball; yuqori ball — yaxshiroq ko‘rsatkich)

Indikator	Ball	Maksimum
Umumiy ko‘rsatkich (2024-yilda: 27)	29	100
A. Kirish to‘siqlari	11	25
B. Kontent cheklovlari	11	35
C. Foydalanuvchi huquqlarining buzilishi	7	40
A5. Tartibga soluvchi organlarning mustaqilligi	0	4

Indikator	Ball	Maksimum
B3. Cheklovlarning shaffofligi, mutanosibligi va shikoyat mexanizmi	0	4
C1. Konstitutsiya va qonunlarning himoyasi, sud mustaqilligi	0	6
C5. Davlat nazoratining shaxsiy hayotga ta’siri	1	6
C6. Kompaniyalar tomonidan ma’lumotlar yig‘ilishi	0	6

Manba: Freedom House, Freedom on the Net 2025 [17]. Hisobot byudjet cheklovlari sababli qisqartirilgan shaklda e’lon qilingan.

3.4. 2026-yilgi islohotlar

Senat 2026-yil 5-fevralda shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risidagi qonunga o‘zgartirishlarni ma’qulladi [25], Prezident esa ularni 26-martda imzoladi; qonun rasmiy e’lon qilingan paytdan kuchga kirdi [26; 27]. Yangi tahrirga ko‘ra, mamlakat ichida saqlash majburiyati faqat biometrik va genetik ma’lumotlarga hamda telekommunikatsiya operatorlaridagi abonent ma’lumotlariga nisbatan saqlanib qoldi; boshqa toifadagi ma’lumotlar chet elda ham qayta ishlanishi mumkin, biroq shartlardan kamida biriga rioya qilinishi kerak — jumladan, ma’lumotlar yetarli himoya darajasi tan olingan davlatlarda saqlanishi yoki davlat organlari belgilagan xalqaro standartlarga muvofiqligi ta’minlanishi lozim [26; 34]. Yetarli himoya darajasiga ega davlatlar ro‘yxatini tasdiqlash vakolati hukumatga berilgan [34]. 2026-yil 29-iyulda qabul qilingan va Lex.uz’da e’lon qilingan qarorga ko‘ra, bunday ro‘yxatga 49 davlat kiritilgan; ro‘yxatdagi davlatlarga xalqaro shartnomalar asosida yaratilgan axborot tizimlari orqali ma’lumotlarni uzatishda vakolatli organga xabar berish talab qilinmaydi, biroq ma’lumotlar bazasi operatori sizib chiqishning oldini olish choralarini ko‘rishi va chegaradan oshuvchi uzatish paytida buzilish yuz bersa, 24 soat ichida vakolatli organga xabar berishi shart [27].

Boshqa yo‘nalishlarda ham qonunchilik ishlari davom etmoqda. 2025-yil may oyida Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi onlayn platformalar foydalanuvchilarining huquqlarini mustahkamlash, soxta axborot va nafrat nutqidan himoya qilish, bolalarni zararli kontentdan himoyalash hamda bloggerlar va influenserlarni farqlashni nazarda tutuvchi media to‘g‘risidagi qonun loyihasini taqdim etgan [30]. 2026-yilda esa 16 yoshgacha bo‘lgan bolalarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishini cheklash

masalasi muhokama qilinayotgani, loyiha hali e’lon qilinmagani va u avval jamoatchilik muhokamasiga chiqarilishi rejalashtirilgani ma’lum qilingan [33].

4. Muhokama

4.1. Normativ asos va amaliyot o‘rtasidagi tafovut

Natijalar gipotezani tasdiqlaydi: konstitutsiyaviy darajada raqamli huquqlar — ma’lumotlar himoyasi, aloqa sirini sud qarorisiz cheklamaslik, internetga kirish sharoitlari — aniq mustahkamlangan [1]. M. Makhkamova ham qonun va Konstitutsiya ma’lumotlar subyekti huquqlarini rasman mustahkamlaganini qayd etadi [15]. Biroq Freedom House indikatorlari institutsional va protsessual kafolatlarda jiddiy bosh yo‘qligini ko‘rsatadi: tartibga soluvchi organlar mustaqilligi va cheklovlarning shaffofligi bo‘yicha 0 ball berilgan [17]. Demak, muammo asosan huquq normalarining yo‘qligida emas, ularning amalga oshirilishida va nazorat mexanizmlarida. Shuni hisobga olish kerakki, Freedom House baholari tashqi ekspert baholari bo‘lib, rasmiy davlat pozitsiyasini aks ettirmaydi; shu bois ular amaliyotning yagona o‘lchovi sifatida emas, balki qo‘shimcha mezon sifatida qaralishi lozim.

4.2. Lokalizatsiyadan “yetarlilik” modeliga o‘tish

Chander va Le “ma’lumotlar millatchiligi” siyosati xavfsizlik va suverenitet maqsadlariga xizmat qilsa-da, innovatsiya va savdoga xarajatlar keltirib chiqarishini ta’kidlaydi [14]. O‘zbekiston tajribasi buni tasdiqlaydi: 2021-yilgi qat’iy talab platformalarning bloklanishiga va to‘lov xizmatlarining kirishiga to‘siqqa aylandi, 2026-yildagi islohot esa lokalizatsiyani nisbatan sezgir toifalar bilan chekladi. Yetarli himoya darajasi tan olingan davlatlar ro‘yxati yondashuvi GDPRdagi “yetarlilik qarori” mexanizmiga yaqin [8] va Bredford ta’riflagan me’yoriy yaqinlashuv tendensiyasiga mos keladi [13]. Biroq GDPR modelida yetarlilik baholash tartibi, mezonlari va davriy qayta ko‘rib chiqilishi bilan birga mustaqil nazorat organlari tizimiga tayanadi (51–52-moddalar), 108+ Konvensiyasi ham nazorat organlarining to‘liq mustaqilligini talab qiladi [8; 9]. O‘zbekiston holatida ro‘yxat hukumat qarori bilan tasdiqlanadi [34]; ro‘yxatga kiritish mezonlari va ularning ochiqligi masalasi hozircha ochiq qolmoqda. Bundan tashqari, telekom abonent ma’lumotlarining mamlakat ichida majburiy saqlanishi ma’lumotlarga

davlat organlari kirishi bilan bog‘liq kafolatlarni (sud ruxsati, shaffoflik) yanada muhim qiladi, chunki Konstitutsiyaning 31-moddasi aloqa sirini cheklashni sud qarori bilan bog‘laydi [1].

4.3. Cheklovlarning mutanosibligi

BMT Inson huquqlari qo‘mitasi ifoda erkinligini cheklashning uch qismli testini — qonuniylik, qonuniy maqsad, zarurlik va mutanosiblik — belgilagan [6]; Inson huquqlari kengashi onlayn huquqlarni oflayn huquqlar bilan teng himoya qilishni talab qiladi [7]. O‘zbekiston Konstitutsiyasining 20- va 33-moddalari mazmunan shu mezonlarga mos keladi [1]. Platformalarni umumiy bloklash va hududiy internet uzilishlari kabi keng qamrovli choralar, qonuniy maqsad (masalan, ma’lumotlar xavfsizligi yoki jamoat tartibi) bo‘lsa ham, mutanosiblik testidan o‘tishi qiyin, chunki ular nafaqat qoidabuzar subyektlarga, balki barcha foydalanuvchilarga ta’sir qiladi. Shu sababli bunday choralarni qo‘llash uchun aniq qonuniy asos, sud nazorati va shikoyat mexanizmi zarur.

4.4. Shaxs sha’ni va ifoda erkinligi muvozanati

Davlat tashabbuslari bolalarni zararli kontentdan himoya qilish, nafrat nutqi va soxta axborotga qarshi kurashish, onlayn haqoratni cheklash kabi qonuniy maqsadlarga asoslanadi [30; 31]; Konstitutsiyaning 26- va 31-moddalari sha’n va qadr-qimmatni himoya qilishni ham kafolatlaydi [1]. Shu bilan birga, ma’muriy javobgarlikka tortilganlar sonining ko‘pligi [17] ifoda erkinligiga “sovutuvchi ta’sir” ko‘rsatish xavfini yaratadi. Muvozanatni ta’minlash uchun “haqorat”, “soxta axborot” kabi tushunchalar aniq ta’riflanishi, jarimalar mutanosib bo‘lishi, davlat amaldorlari va jamoat arboblari uchun tanqid chegarasi kengroq belgilanishi va sud nazorati kuchaytirilishi maqsadga muvofiq. Yarashuv imkoniyatini bekor qilish [31] esa shaxs sha’nini himoya qilish nuqtayi nazaridan nazarda tutilgan bo‘lishi mumkin, biroq u taraflar erkinligini cheklashini ham hisobga olish kerak.

4.5. Qonunchilikni takomillashtirish bo‘yicha takliflar

Tahlil asosida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

Shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha institutsional mustaqil nazorat organini shakllantirish: rahbarning vakolat muddati va uni lavozimdan ozod etishning

qonuniy asoslari, mustaqil byudjet, qarorlar ustidan sudga shikoyat qilish huquqi (GDPR 51–52-moddalari, 108+ Konvensiyasi talablari asosida) [8; 9].

Yetarli himoya darajasiga ega davlatlar ro‘yxatini shakllantirish mezonlarini va baholash natijalarini ommaga e’lon qilish hamda ro‘yxatni muntazam qayta ko‘rib chiqish tartibini belgilash.

Platformalarni bloklash va internet xizmatini cheklash uchun yagona tartibni qonunda mustahkamlash: aniq asos, mutanosiblik baholashi, sud nazorati yoki tezkor sud tekshiruvi, foydalanuvchilarga xabar berish va shikoyat mexanizmi; hududiy internet uzilishlarini qonuniy jihatdan juda cheklangan holatlar bilan chegaralash.

Davlat organlarining shaxsga doir ma’lumotlarga va aloqa vositalariga kirishi uchun sud ruxsati talabini amalda ta’minlash, ma’lumotlarni minimallashtirish va saqlash muddatlarini cheklash tamoyillarini elektron hukumat tizimlarida joriy etish, yillik shaffoflik hisobotlarini e’lon qilish.

Onlayn ifoda uchun javobgarlik normalarida tushunchalarni aniqlashtirish, jazo choralarining mutanosibligini ta’minlash, tanqid va jamoatchilik manfaatidagi axborot uchun himoya mexanizmini kiritish; bunday ishlar bo‘yicha statistikani muntazam e’lon qilish.

Bolalarning ijtimoiy tarmoqlardan foydalanishini cheklash tashabbusini keng jamoatchilik muhokamasi, bola manfaatlari ustuvorligi, yosh tekshiruvi vositalarining maxfiylikka ta’sirini baholash hamda raqamli savodxonlik choralari bilan uyg‘unlashtirish [33].

Biometrik ma’lumotlar, sun’iy intellekt va avtomatlashtirilgan qarorlar bilan bog‘liq tizimlarni joriy etishdan oldin majburiy ma’lumotlar himoyasiga ta’sir baholashi (DPIA) o‘tkazishni talab qilish.

4.6. Tadqiqotning cheklovlari va keyingi yo‘nalishlar

Tadqiqot hujjatlar va ikkilamchi manbalar tahliliga asoslangan; unda foydalanuvchilar o‘rtasida so‘rov yoki sud amaliyotining to‘liq statistik tahlili o‘tkazilmagan. Keyingi tadqiqotlarda 2026-yilgi qonun va qarorlarning rasmiy matnlarini batafsil tahlil qilish, sud

qarorlari amaliyotini o‘rganish va ma’lumotlar himoyasi bo‘yicha foydalanuvchilar xabardorligini empirik o‘lchash maqsadga muvofiq.

5. Xulosa

O‘zbekistonda raqamli huquqlarning huquqiy asosi 2019–2026-yillarda sezilarli kengaydi: 2023-yilgi Konstitutsiya shaxsga doir ma’lumotlar himoyasini va internetga kirish sharoitlarini mustahkamladi, 2026-yilgi o‘zgartirishlar esa lokalizatsiya talabini yumshatib, ma’lumotlarni chegaradan oshirib uzatishning aniq shartlarini belgiladi. Shu bilan birga, platformalarni bloklash, internetga kirishni cheklash, onlayn ifoda uchun javobgarlikning keng qo‘llanilishi va nazorat organlari mustaqilligining yetishmasligi kabi muammolar kafolatlarning amaldagi samaradorligini pasaytirmoqda. Raqamli huquqlarni real himoya qilish uchun normativ islohotlarni mustaqil nazorat, mutanosiblik testi, sud nazorati va shaffoflik mexanizmlari bilan to‘ldirish zarur. Bu yo‘l nafaqat inson huquqlari, balki raqamli iqtisodiyotga ishonch va xorijiy investitsiyalarni jalb etish nuqtayi nazaridan ham foydalidir.

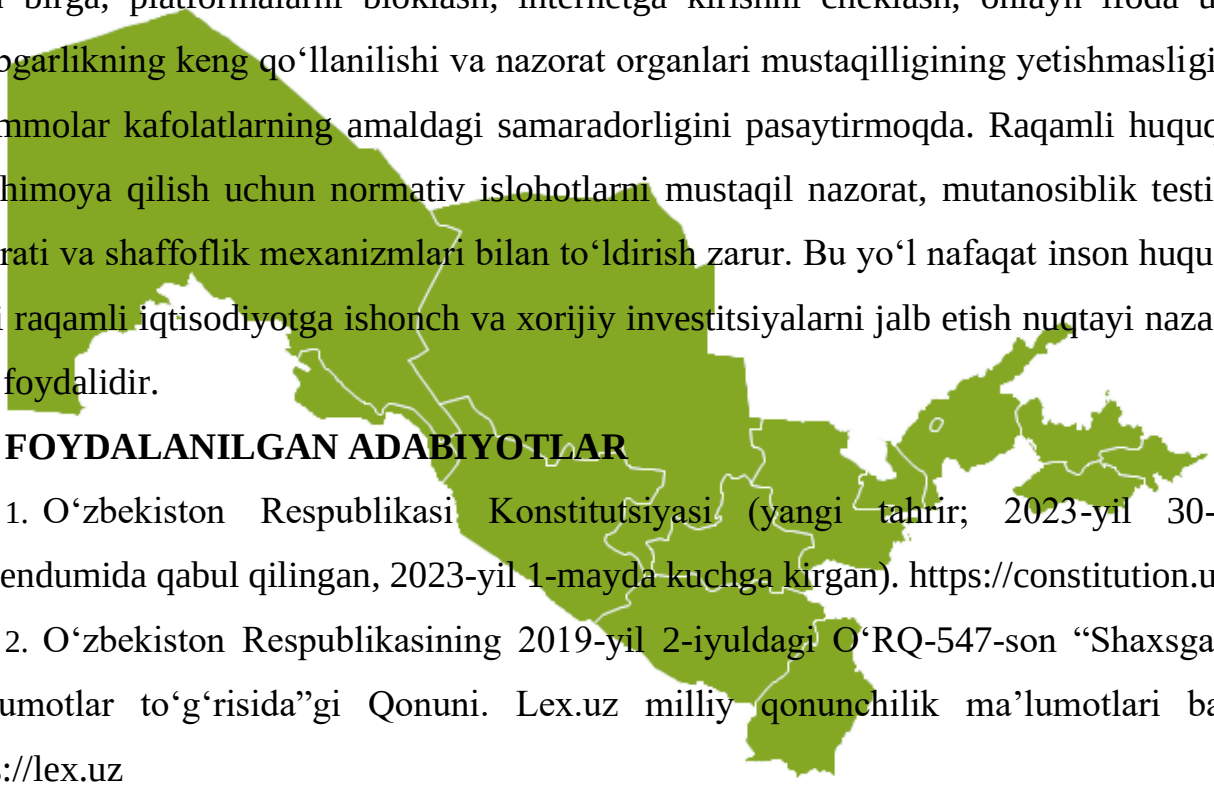

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (yangi tahrir; 2023-yil 30-aprel referendumida qabul qilingan, 2023-yil 1-mayda kuchga kirgan). https://constitution.uz

2. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonuni. Lex.uz milliy qonunchilik ma’lumotlari bazasi. https://lex.uz

3. O‘zbekiston Respublikasining 2022-yil 15-apreldagi O‘RQ-764-son “Kiberxavfsizlik to‘g‘risida”gi Qonuni. Lex.uz. https://lex.uz/docs/6997403

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni “Raqamli O‘zbekiston–2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. Lex.uz. https://lex.uz

5. International Covenant on Civil and Political Rights (adopted 16 December 1966, entered into force 23 March 1976). United Nations.

6. UN Human Rights Committee (2011). General Comment No. 34: Article 19: Freedoms of opinion and expression. CCPR/C/GC/34.

7. UN Human Rights Council (2012). Resolution 20/8: The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet. A/HRC/RES/20/8.

8. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union, L 119, 4.5.2016, pp. 1–88.

9. Council of Europe (2018). Protocol amending the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data (CETS No. 223) [Convention 108+].

10. Warren, S. D., & Brandeis, L. D. (1890). The right to privacy. Harvard Law Review, 4(5), 193–220.

11. Solove, D. J. (2008). Understanding Privacy. Cambridge, MA: Harvard University Press.

12. Greenleaf, G. (2014). Asian Data Privacy Laws: Trade and Human Rights Perspectives. Oxford: Oxford University Press.

13. Bradford, A. (2020). The Brussels Effect: How the European Union Rules the World. New York: Oxford University Press.

14. Chander, A., & Lê, U. P. (2015). Data nationalism. Emory Law Journal, 64(3), 677–739.

15. Makhkamova, M. (2025). Shaxsiy ma’lumotlarni boshqarishning qiyosiy tahlili: O‘zbekiston va xalqaro standartlar. Jamiyat va innovatsiyalar / Society and Innovations, Special Issue 09, ISSN 2181-1415. https://inscience.uz/index.php/socinov/index

16. Samigjonova, Z. (2025). Internet tarmog‘ida shaxsiy va siyosiy inson huquqlarini himoya qilish. Jamiyat va innovatsiyalar / Society and Innovations (2025-yil dekabr). https://inscience.uz/index.php/socinov/index

17. Freedom House (2025). Freedom on the Net 2025: Uzbekistan. https://freedomhouse.org/country/uzbekistan/freedom-net/2025

18. Freedom House (2023). Freedom on the Net 2023: Uzbekistan. https://freedomhouse.org/country/uzbekistan/freedom-net/2023

19. Freedom House (2022). Freedom on the Net 2022: Uzbekistan. https://freedomhouse.org/country/uzbekistan/freedom-net/2022

20. HKTDC Research. Capitalising on Central Asia: Advancing Digitalisation in Uzbekistan. https://beltandroad.hktdc.com/en/node/109613

21. GRATA International (2022, 23 May). Uzbekistan adopts Cybersecurity Law. Mondaq. https://www.mondaq.com/security/1194912/uzbekistan-adopts-cybersecurity-law

22. DataGuidance. Uzbekistan: Data localisation rule enters into force. https://www.dataguidance.com/news/uzbekistan-data-localisation-rule-enters-force

23. Legal 500. Personal data compliance in Uzbekistan. https://www.legal500.com/developments/?p=50984

24. Kun.uz (2023, 2 May). 10 main changes in Uzbekistan’s new constitution. https://m.kun.uz/en/news/2023/05/02/10-main-changes-in-uzbekistans-new-constitution

25. Daryo.uz (2026, 6 February). Uzbekistan approves personal data law changes to ease access for international payment systems. https://daryo.uz/en/2026/02/06/uzbekistan-approves-personal-data-law-changes-to-ease-access-for-international-payment-systems/

26. Kun.uz (2026, 27 March). Uzbekistan amends personal data law to facilitate global payment systems. https://kun.uz/en/news/2026/03/27/uzbekistan-amends-personal-data-law-to-facilitate-global-payment-systems

27. Kun.uz (2026, 4 August). Uzbekistan approves 49 countries for simplified personal data transfers. https://kun.uz/en/news/2026/08/04/uzbekistan-approves-49-countries-for-simplified-personal-data-transfers

28. Daryo.uz (2026, yanvar). [Qonunchilik palatasi shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risidagi qonunga o‘zgartirishlar loyihasini birinchi o‘qishda qabul qilgani haqida xabar]. https://daryo.uz/en/nVmZWJSDg

29. Kun.uz (2025, 22 July). Experts urge Uzbekistan to revise data localization rules to support innovation. https://ad.kun.uz/en/news/2025/07/22/experts-urge-uzbekistan-to-revise-data-localization-rules-to-support-innovation

30. Kun.uz (2025, 10 May). Gov’t drafts new law to regulate media and online platforms. https://kun.uz/en/news/2025/05/10/govt-drafts-new-law-to-regulate-media-and-online-platforms

31. Kun.uz (2026). Draft law targeting online abuse and harmful content advances to Senate. https://kun.uz/en/58568124

32. Daryo.uz (2026, 18 March). Uzbekistan moves to penalize obscene language and online insults. https://daryo.uz/en/2026/03/18/uzbekistan-moves-to-penalize-obscene-language-and-online-insults/

33. Times of Central Asia (2026). Uzbekistan weighs social media restrictions for children under 16. https://timesca.com/?p=51193

34. Times of Central Asia (2026). Uzbekistan eases data localization rules to support global payment platforms. https://timesca.com/uzbekistan-eases-data-localization-rules-to-support-global-payment-platforms/

35. Kun.uz (2020, 15 December). Uzbekistan plans to mitigate punishment for defamation and insult. https://kun.uz/en/news/2020/12/15/uzbekistan-plans-to-mitigate-punishment-for-defamation-and-insult

